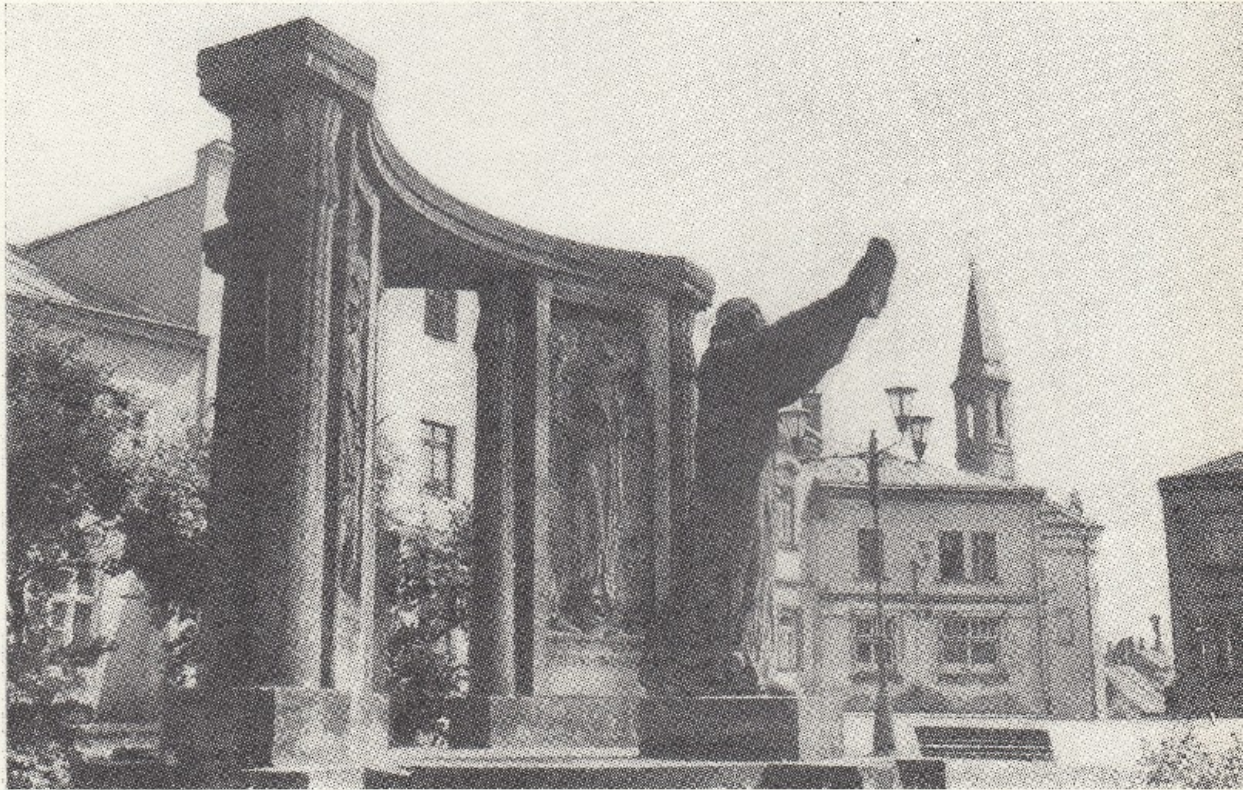

MONUMENT
V KAMENI

*sousoší od
Františka Bílka*

*Veliké někdy to město . . .
dulcissima patria mea . . .*

LIST PRVNÍ

MONUMENT V KAMENI

sousoší od Františka Bílka

*Pamětní tisk ke 400. výročí úmrtí
přerovského rodáka Jana Blahoslava*

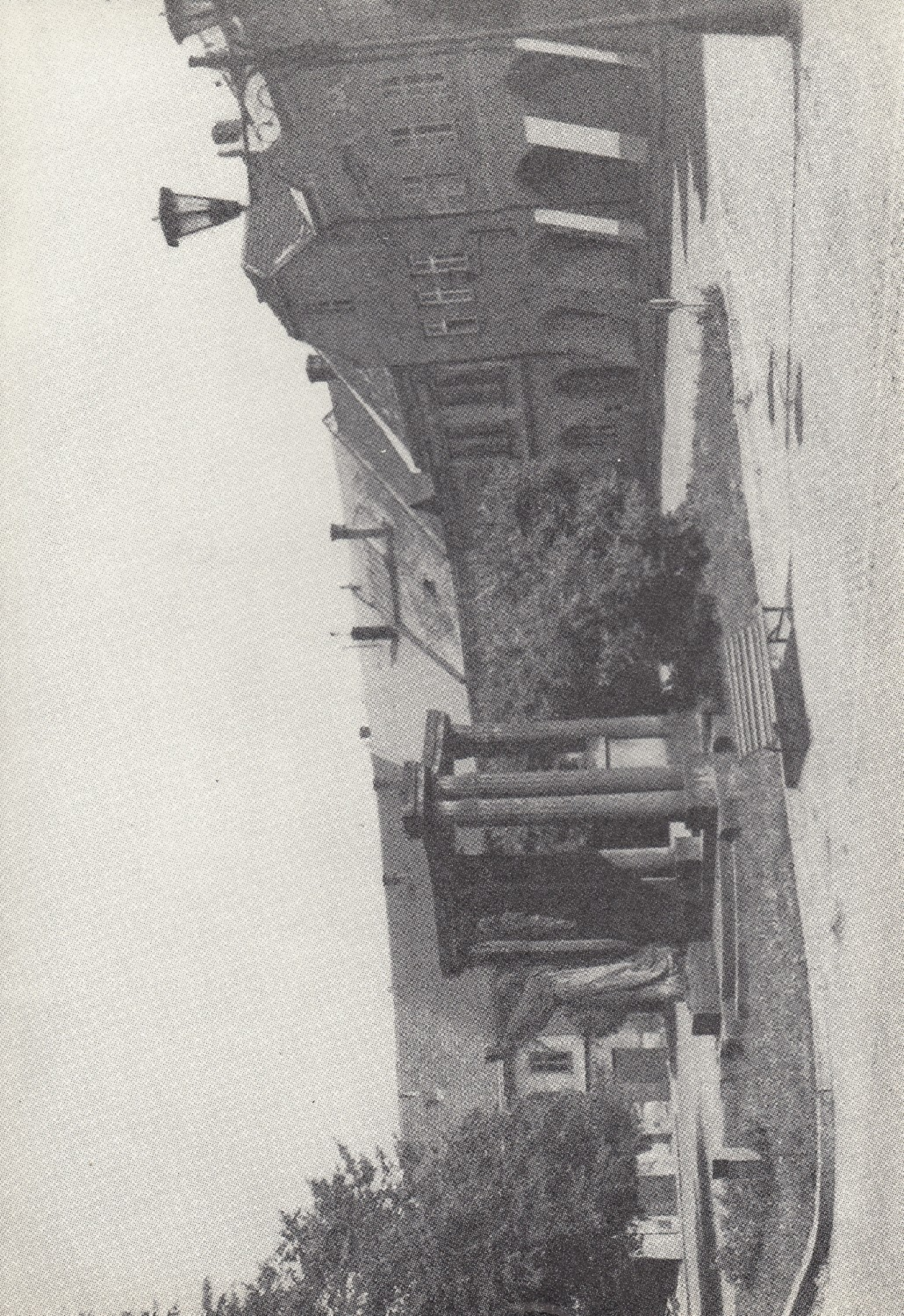
1972

*Okresní národní výbor v Přerově
Vlastivědný ústav v Přerově*

L I S T T Ř E T Í

Fotografie Svatopluk Spáčil
Text Anna Pavelková
Redakce Gustav Vožda

LIST ČTVRTÝ

Vděčný Přerov

Pomník Jana Blahoslava od Františka Bílka je nejrozměrnějším sochařským dílem v Přerově. Tvoří výraznou dominantu Horního náměstí, které je nejstarší historickou částí města. Umístění pomníku má kromě hodnot estetických i tu přednost, že toto vynikající umělecké dílo bylo postaveno v místech těsně spjatých s významnou periodou Blahoslavova života. Je totiž prokazatelné, že v některém z domů na Horním náměstí se Jan Blahoslav narodil (1523) a prožil zde mládí až do 17. roku svého věku.

První myšlenka uctít památku Jana Blahoslava vznikla před devadesáti lety. 16. srpna 1882 z podnětu přerovského studentstva byla na radnici na Dolním náměstí zasazena a odhalena pamětní deska s nápisem „Památce rodáka přerovského, Jana Blahoslava, spisovatele a biskupa bratrského“. Rok 1882 se stal pro Přerov rokem významné národní manifestace. Na střední Moravě totiž vyhladila katolická protireformace všechny zbytky nekatolických náboženských vyznání a hlasy o Janu Blahoslavovi u nás počaly oživovat až v období padesátých až sedmdesátých let 19. století. Byla to hlavně studující mládež a drobná inteligence měst a venkova, která vnesla nová hesla do života. U příležitosti zasazení desky byla podána žádost o její povolení. Obecní úřad tehdy musel vydat vysvědčení mravů a potvrdit, že Blahoslav byl skutečně rodilým Přerovanem, protože na c.k. okresním hejtmánství nevěděli o Blahoslavovi vůbec nic.

16. srpna 1882 se sjeli do Přerova studenti téměř z celé Moravy. Slavnostním řečníkem u příležitosti odhalení desky byl František Slaměník, ředitel přerovských měšťanských škol a zakladatel muzea Jana Amose Komenského v Přerově. Oživení památky Blahoslavovy bylo také prvním projevem života nově založeného Akademického klubu, který se do oslav velmi aktivně zapojil.

Když se Akademický klub připravoval na 30. výročí svého vzniku, navrhl jeho předseda na schůzi dne 17. července 1911 uctít v ná-

sledujícím jubilejním roce i památku Blahoslavovu. Doporučil spojit se s jinými přerovskými organizacemi, Čtenářským spolkem, Přerubem, Řemeslnicko-živnostenskou besedou, Učitelskou jednotou Komenský a dalšími, ke společné akci, jejímž výtěžkem by bylo založení fondu k vystavení pomníku Jana Blahoslava. Již tehdy se počítalo s odhalením pomníku v r. 1923. Akademickým klubem byl dán podnět k návštěvě zpěvní a hudební akademie dne 2. září 1911 s tím účelem, že výtěžek akce bude věnován na fond vystavení pomníku Jana Blahoslava. Tím byl fond zřízen a postupně rozmnožován až do roku 1919, kdy Akademický klub odevzdal městu 2000 Kč. Postavení pomníku po roce 1918 bylo výrazem osvobozeného českého národa a reminiscencí na potíže s oslavami Blahoslavovými v 80. letech 19. století v dobách rakousko-uherské monarchie.

Na počátku roku 1919 se začalo uvažovat o sochaři Františku Bílkovi jako o autorovi pomníku. 18. února uveřejnil dr. J. Durych v *Obzoru* článek, kde zdůvodnil veřejnosti, proč padla volba na Františka Bílka. Když přišly návrhy na pomník do Přerova, byli 20. dubna svoláni všichni zájemci o postavení pomníku do Městského domu, odkud vyšla výzva „Postavme pomník Blahoslavovi!“, podepsaná nově vytvořeným výborem pro zbudování pomníku. Provoláním byla zahájena sbírka, které se účastnily převážně přerovské spolky, ale i jednotlivci. Velký podíl na peněžních sbírkách mělo městské zastupitelstvo v Přerově, které každoročně zařadilo do městského rozpočtu značnou částku na úhradu pomníku. Také sám autor pomohl budovanému fondu. 18. dubna 1919 uspořádal sochař František Bílek přednášku s diapozitivy, jejíž výtěžek věnoval na postavení pomníku.

Při příležitosti odevzdání pomníku veřejnosti byla vydána pohlednice s vyobrazením Bílkova díla a výtěžek z prodeje byl rovněž určen fondu.

Ještě v roce 1919 byl František Bílek pozván do Přerova. Po prohlídce města bylo definitivně rozhodnuto, že pomník Blahoslava bude umístěn na Horním náměstí. Bylo sjednáno, že zvolený návrh

bude proveden v hořickém pískovci a pomník bude veřejnosti odevzdán 20. února 1923, v den 400. výročí narození Jana Blahoslava. Původně chtěl František Bílek provést dílo osobně v Přerově. Z technických důvodů od toho však upustil a provedení svěřil Václavu Škodovi z Hradce Králové. Samotné osazení pomníku na určeném místě provedla přerovská kamenosochařská firma Urban — Polášek. Pomník byl definitivně instalován 9. 5. 1923 a sochaři Františku Bílkovi o tom byla podána zpráva do Prahy.

Z praktických důvodů bylo rozhodnuto, že slavnostní odhalení bude odloženo z 20. února na 20. května 1923, kdy byl pomník slavnostně za účasti sochaře Bílka předán veřejnosti. Na fond vystavení pomníku bylo vybráno celkem 90 068 Kč a z této částky sochaři Františku Bílkovi vyplaceno 88 000 Kč.

15. května 1923 uspořádal Okresní osvětový sbor výstavu dřevorytů, leptů, kreseb a plastik sochaře Bílka v aule přerovského gymnasia.

V den odhalení pomníku 20. května 1923 byl odevzdán veřejnosti Sborník Blahoslavův, kde byl na svou dobu všestranně zhodnocen život a význam díla slavného přerovského rodáka.

Harmonie tvaru a myšlenky

Pomník je pozoruhodný svým výtvarným pojetím a v oblasti našeho sochařství jej řadíme mezi výjimečná umělecká díla.

Je zhotoven z šedého hořického pískovce. Je vytvořen pro pohled čelní a boční a od ostatního prostoru oddělen dokreslujícím pozadím. Na kulatém podloží o průměru 6,5 m, které je vyvýšeno nad okolní půdu třemi stupni, je v popředí 3,5 m vysoká postava Jana Blahoslava. Jako starozákonní prorok mohutně vykročen drží v pozvednutých rukou knihu – Českou bibli –, symbol soudobého vzdělání, a odevzdává ji národu jako odkaz Jednoty bratrské. Gesto napjatých paží je zdůrazněno vážnou tváří s vousem a dlouhými zvlněnými vlasy. Splývavé roucho s vertikálními záhyby činí postavu vyšší a vznosnější a plně odpovídá secesnímu období ve kterém vznikla.

Pozadí tvoří prostý oltář pokrytý draperií spadající volně k zemi. Na něm je rozevřená kniha, vedle ní stojí kalich, chléb a ruka držící misku s ohněm jako symbol víry českých bratří. Pozadí oltáře doplňuje dvojice sloupů.

Po obou stranách sochy jsou dva reliéfy, které jsou na vnější straně doplněny dvěma sloupy a na vnitřní straně jedním sloupem. Na levé straně je plochý relief, 4 m vysoký a 1 m široký, zobrazující tu část života Jana Blahoslava, kdy se loučí se svým domovem před odchodem na studia do Královce a do Basileje. Vlevo je postava Blahoslava tisknoucí k hrudi knihu, vpravo skupina postav ženy, starce a jinocha, znázorňující ty, se kterými se Blahoslav loučil. Nahoře i dole je umístěn nápis psaný secesním písmem, tak typickým pro sochaře Bílka: „Jan Blahoslav vyvolen a vyslán 1549 až 1555“.

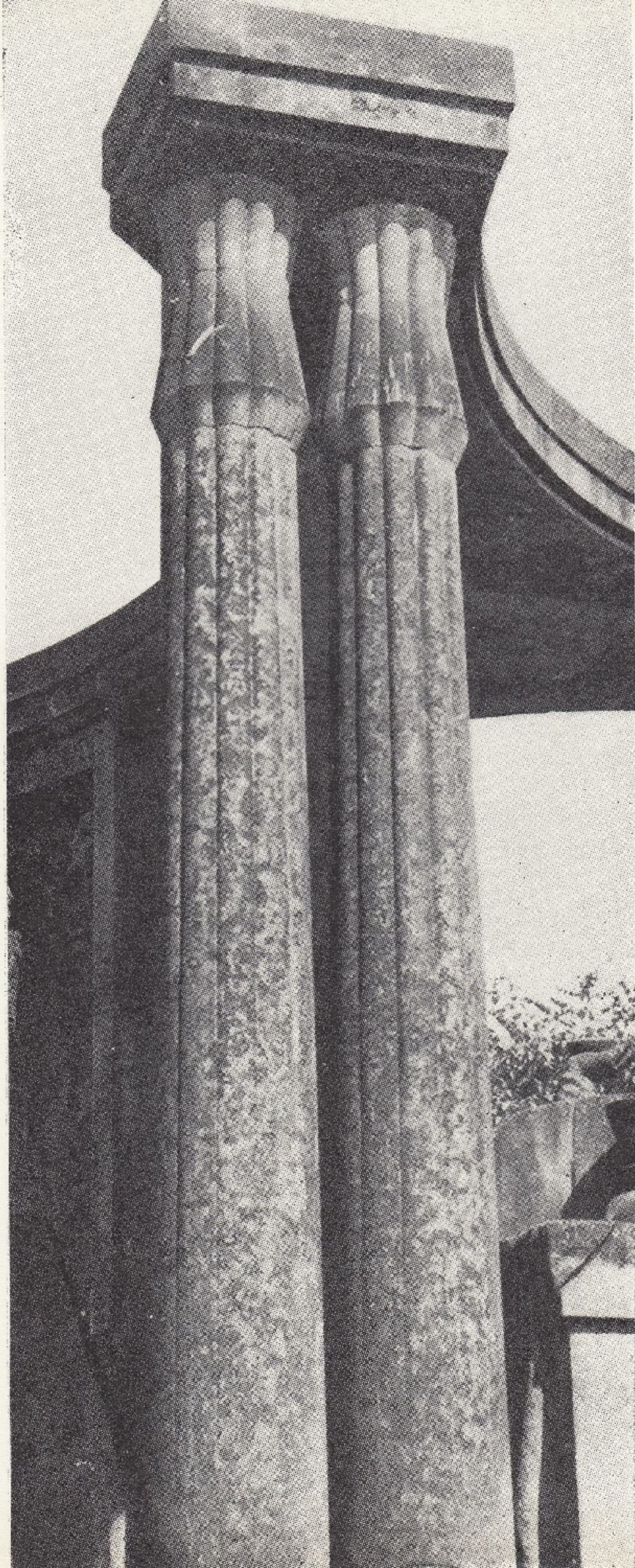
Na pravé straně pomníku je obdobný relief, jehož ústřední postavou je Jan Blahoslav s rozepjatými pažemi a hlavou pozvednutou vzhůru. Výraz obličeje v sobě zračí zanícenost k velkým úkolům, které vyplývaly z titulu staršího Jednoty bratrské, které jsou zde

symbolicky naznačeny. Tvář této postavy by mohla být Husovou v tom smyslu, že Blahoslav pokračoval v Husově díle Gramatikou, etymologií a úsilím o jazykovou čistotu při překladu Nového zákona. Na levé straně postavy je tvář ženy, na pravé dva starci. Relief je opět doplněn nápisem: „Roku 1557 Blahoslav stal se starším Jednoty“.

Nad tímto celým pozadím, které doplňuje sochu, je na sloupech deska vyvedená na okrajích v jednoduchou římsu. Sloupy s kanelurou ukončují prosté hlavice, které jsou odvozeny od starocgyptských vzorů, což je rovněž jedním z příznačných prvků Bílkova díla. Celé sousoší ztvárňuje velkou a pro český národ významnou ideu československé víry v lepší lidskou společnost. Víme z historie, že tato idea se rodila v 15. a 16. století ve střetnutí s nejreakčnějšími silami feudálního řádu, zejména s římskokatolickou církví. Pro hlásání čistého učení Kristova zakusili čeští bratři ostré pronásledování a jejich učení bylo nakonec udušeno v habsbursko-katolické třistaleté porobě. Proto doba zrodu těchto idejí i doba vrcholného uctění památky a významu díla Blahoslavova po vzniku samostatného československého státu v r. 1918 tvoří nedělitelnou jednotu stejné myšlenky. Podobně jako v polovině 16. století tak i po roce 1918 vystupuje do popředí ideologický záměr, který je sice nesporně oslaben nastalým pokrokem ve vývoji vědeckého světového názoru, má však stále svou neodbytnou aktuálnost v podobě úsilí o překonání stejného protivníka. Blahoslavův pomník je tudíž nejvýmluvnějším monumentem velkého národního a protikatolického vítězství českého lidu v roce 1918.

Progresivní čin přerovských studentů a pokrokové inteligence v roce 1923 zanechal tedy vedle vytvoření vysokých umělecko-výtvarných hodnot i trvalý impuls k zamyšlení, jež i nám, žijícím uprostřed dění současného světa, přináší názorné historické poučení.

Mistr sochař

František Bílek se narodil 6. 11. 1872 v Chýnově u Tábora a zemřel 13. října 1941 tamtéž. Byl sochařem, řezbářem, grafikem a architektem. Studoval na pražské akademii umění u profesora Pirnera v letech 1888–1890. V roce 1891 odjíždí do Paříže, kde nastoupil k prof. Injabertovi na akademii Colarrocchi v letech 1891–1892. Ve svých dopisech mluví o svých prvních dílech z roku 1892 – o přípravách na sousoší Golgotu v Paříži. Stýkal se tam také často s malířem Hynaisem. Po návratu se trvale usadil v Praze, kde se často stýkal s Juliem Zeyerem a Otakarem Březinou. V roce 1901 vychází Březinovy básně ilustrované Bílkovými kresbami.

Bílek byl daltonista, neviděl barevně, jen černobíle. Ochuzen o tuto schopnost musel hledat tvar. Výtvarně jej našel v dřevorytu a v grafice, odkud jej přenesl na relief. Jeho plastika je neprostorová, jednopohledová – je to vlastně relief v pomyslné ploše. Všechny jeho reliefy a plastiky působí expresivně. Po stránce formální klade Bílek důraz na plošné, takřka reliefní pojetí sochy a tím naznačuje příbuznost svého díla s plastikou egyptskou, starořeckou, byzantskou a gotickou. Ve své době se přiblížil secesně-impresionistickému proudu tím, že vytvořil zvláštní písmo, jímž popisoval svá díla a snažil se tak dopovědět myšlenku, kterou naznačil obrazem nebo plastikou. V grafice nepropaguje krásu, ale myšlenku. V symbolech hovoří o duchovních věcech člověka.

Bílkovo dílo má charakteristické secesní znaky – grafičnost a plošnost, výrazné siluety, dynamické linie a stylizaci lidské postavy ve vazbě až ornamentální. Secesní jsou i Bílkovy oblíbené motivy, např. bohatý vlas a výrazná gesta rukou.

Ve snaze o syntézu různých uměleckých oborů, zejména sochařství, architektury a uměleckého řemesla nebo sochařství, grafiky a literatury, se Bílek jeví dokonce jako příkladný typ secesního umělce. V českém sochařství je vlastně jediným představitelem úsilí jít i v uměleckém tvoření k samým jeho základům a předpokladům.

Tak jako symbolisté v poezii se snažili vrátit slovům jejich původní význam smyslový a citový, chce Bílek vycítit a postihnout například „duši“ dřeva — svého nejvlastnějšího sochařského materiálu. Bílek sám však secesi ostře odmítal. Ve skutečnosti však u nás nebylo umělce s větší stylovou dispozicí. Touhu své doby po jednotném, celý život pronikajícím a při tom osobitě raženém slohu realizoval Bílek v takové integritě, k níž lze stěží najít období.

Už v samém období secese byla oceněna Bílkova tvůrčí originalita a individualita. Nejen kritici, ale také Bílkovi vrstevníci z řad umělců plně oceňovali jeho uměleckou suverenitu, i když neprogramově a neuvědoměle představoval nejradikálnější opozici proti J. V. Myslbekovi. Myslbek tehdy ostře odsoudil obě stěžejní díla Bílkova mládí vytvořená v Paříži — Golgotu a Orbu, v nichž je v zárodku obsažen celý příští umělcův myšlenkový svět.

Secese předznamenává i Bílkovo chýnovské období. Hlavním materiálem je dřevo — mladý sochař navazuje na tradici rodu (otec kolář) a kraje (chýnovští hrncíři). Chýnovské období 1892—1902 znamená první soustavné rozvinutí jeho uměleckých idejí a tvůrčích schopností. Celou následující tvorbu lze chápat jako domýšlení a hlavně realizaci myšlenek a představ této rané doby. Odtud až do konce života prohlubuje duchovní optimismus ať ho již čerpá z mystického soužití s přírodou, jak je tomu v chýnovské periodě, nebo později, v úvahách o poslání ženy, dítěte a národa. První desetiletí 20. století je obdobím Bílkova tvůrčího rozmachu. V rychlém sledu vycházejí z jeho dílny nejzávažnější díla celé jeho tvorby. Bílkova vila v Praze z roku 1911 představuje vrcholné dílo jeho nejtvůrčivějšího období v tom smyslu, že koncentruje pod jedním ideovým jmenovatelem všechny druhy a obory výtvarného umění. Bílek vyrůstal v určité názorové a citové izolaci. Příčinou bylo do značné míry každodenní hloubavé čtení bible a studium spisů Husa, Chelčického a ostatních českých reformátorů. Myšlenky náboženského mystika a kazatele, jak se u něj projevovaly, se zdají velmi vzdálené modernímu umění a jeho problémům. A přece v Bílkově „ideologii“ můžeme sledovat početné spoje s dobovým myšlením.

Pro výtvarné vyjádření českobratrské ideje a významu osobnosti Blahoslavovy nebyly jeho studie reformátorů neúčinné, protože, ať vědomě či nechtěně, uměleckým přisvojením těchto idejí se postavil po bok pokrokovější části duchovně citící české inteligence na rozhraní 19. a počátku 20. století.

Bílek má své pevné místo v celém uměleckém hnutí poslední třetiny minulého a počátkem našeho století, ať již vystupovalo pod heslem symbolismu v poezii, intuicionismu ve filosofii, syntetismu v estetice apod.

Dnešek má předpoklady vnímat a hodnotit dílo Františka Bílka především a výlučně jen z jeho výtvarné stránky a spatřovat v něm typicky secesního sochaře, grafika a architekta. František Bílek je jedním z mála našich umělců, který se snažil ve svém díle udeřit na náboženský tón v umění. Můžeme ale říci, že ani u něho to nejsou pravé představy náboženské, z nichž jeho umění tryská.

Tvorba umělce typu Bílka nemá nástupce, protože se příliš vzdálil svým pojetím díla tektonickým zásadám tehdejšího realismu. Jeho dílo je plno složitých myšlenkových představ a proto zůstalo bez důraznějšího ohlasu a vlivu na další vývoj českého sochařství. Svou dobu však zastupuje jako sochař vskutku reprezentativně doma i v Evropě, patří mu tedy nesporně významné místo v dějinách českého výtvarného umění.

Pamětní tisk k 400. výročí úmrtí přerovského rodáka
Jana Blahoslava

MONUMENT V KAMENI
sousoší od Františka Bílka

Fotografie Svatopluk Spáčil
Text Anna Pavelková
Redakce Gustav Vožda

Vydal Okresní národní výbor v Přerově – Vlastivědný ústav
v Přerově v roce 1972 v počtu 1000 výtisků

Grafická úprava, návrh na obálku a k tisku připravil Josef Bíbr
Výtiskl TISK, n. p., Brno, závod 4, Přerov
Povoleno Okresním národním výborem v Přerově, čj. FG 057

Neprodejný tisk

LIST DEVATENACTÝ